

Нели Ганчева (София, България)

ТЪРЖЕСТВЕНО ЧЕСТВАНЕ С НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „1100 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА СВ. НАУМ ОХРИДСКИ“

(21–22 юни 2010 г., София)

Тържественото честване по случай 1100 години от смъртта на св. Наум Охридски, съпътствано от научна конференция, бе организирано от Българската академия на науките и Кирило-Методиевския научен център към нея с подкрепата на Министерството на образованието, младежта и науката. В продължение на два дена в Големия салон на БАН участниците в честването си припомниха забележителния принос на Кирило-Методиевия ученик и последовател за съхраняването и развитието на славянската писменост в България и отдадоха почит към паметта му. В празничния ден на св. Наум (20 юни) бе отслужена литургия в църквата „Св. Наум Охридски“ в кв. „Дружба-1“, София.

На тържественото събрание присъстваха видни представители на държавната власт – г-н Георги Пирински, заместник-председател на 41-ото Народно събрание на Република България; г-н Огнян Стоичков, председател на Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта към Народното събрание; г-жа Йорданка Фандъкова, кмет на гр. София; г-жа Петя Евтимова, заместник-министър на образованието, младежта и науката, и г-н Станислав Станилов, член на Комисията по образованието, науката и въпросите на децата, младежта и спорта към Народното събрание. От ръководс-

твото на БАН във форума участваха чл.-кор. Атанас Атанасов, заместник-председател на БАН, и ст.н.с. Славия Бърлиева, научен секретар на БАН по хуманитарните науки. Сред присъстващите имаше представители на най-различни обществени кръгове – учени, дейци на културата и изкуството, журналисти, учители и ученици. Приветствия към участниците поднесоха Атанас Атанасов, Петя Евтимова и Огнян Стоичков.

В произнесеното от С в е т л и н а Н и к о л о в а уводно слово „Св. Наум Охридски – велик просветител на българите“ бе подчертано огромното значение на делото на св. Наум за утвърждаването и развитието на Кирило-Методиевата традиция в България през IX–X в. Направеният от авторката обзорен преглед на основните периоди от живота и дейността на видния просветител, реконструирани на базата на запазените оскъдни данни за него, спомогна за очертаването на приноса му в следните направления. Той е един от книжовниците, положили основите на Плисковско-Преславския книжовен център, откъдето славянската писменост и култура се разпространяват в целия ареал на източните и южните славянски народи. След това двамата със св. Климент Охридски създават и развиват втория важен български културен център от края на IX – началото на X в. – Ох-

ридския. По време на пребиваването на св. Наум в югозападните български प्रदेशа (след 893 г.) усилията му отново са насочени към разпространяването на славянската просвета и книжнина и към разясняването сред широките слоеве на българския народ на християнската нравственост. Посветените на него извори (Първото и Второто славянско житие, Пространното гръцко житие, Гръцката служба) са единодушни за ролята му на активен организатор на книжовния живот в България през разглеждания период и на неуморен просветител на българското население. В края на изложението си Св. Николова подчерта забележителното присъствие на св. Наум в гръцката ръкописна и печатна книжнина, създадена и разпространявана от охридските архиепископи между XI и XVIII в.

Тържествената част от честването завърши с художествена програма с участието на камерния ансамбъл „Йоан Кукузел – Ангелогласният“ с диригент доц. Димитър Димитров, както и на ученици от Националната гимназия за древни езици и култури „Константин-Кирил Философ“ (НГДЕК) и от Профилираната гимназия с изучаване на чужди езици „Св. Методий“. Камерна формация в състав Мартин Люцканов, Даниел Иванов и Димитър Драгнев към НГДЕК изпълниха „Азбучна молитва“ от епископ Константин Преславски на старобългарски език, а учениците Джулия Димитрова и Симеон Цанов от гимназията „Св. Методий“ прочетоха откъси от Второто славянско житие на св. Наум и от текста на „Канон за св. апостол Андрей“ от Наум Охридски.

Юбилейното честване продължи с научна конференция в две заседания. В своята цялост докладите представиха основните проблеми, свързани с книжовната и просветителската мисия на учениците на Кирил и Методий в България в края на IX и началото на X в., както и с появата и поддържането на

култа към двамата славянски просветители и техните ученици през следващите векове. Централна за повечето от тях бе темата за живота и делото на св. Наум.

Първото заседание бе открито с доклада на С л а в и я Б ъ р л и е в а „Св. Наум в балканската книжовна традиция“. Обект на анализ в него бе присъствието на св. Наум Охридски в балканската агиографска и химнографска традиция. Изложението започна с преглед на славянските и гръцките жития на светеца, като бе подчертана ролята им на ценно свидетелство за мястото, което той заема в културната история и в народната памет. След това вниманието на аудиторията бе насочено към химничните произведения за св. Наум, свързани по произход с гръкоезичната практика за неговото честване. Бе подчертано, че известните на науката химнографски творби, посветени на старобългарския светител, възхождат към дейността на най-изтъкнатите предстатели на Охридската архиепископска власт. Прегледът на изворите за св. Наум в балканската книжовна традиция завърши с посочването на още два литургични паметника от XVIII в., в които името му стои редом с имената на останалите светители от групата на Седмочислениците. Това са Първата служба за св. Седмочисленици (известна по недатирано издание, за което има косвени данни, че е печатано във Венеция през 1720 г.) и Мосхополската служба за св. Седмочисленици от 1742 г. Без да са първостепенни кирило-методиевски извори, двете служби са важно свидетелство за устойчивостта на култа към Кирил и Методий и техните ученици в православните центрове в земите на днешна Албания.

Докладът на Г е о р г и П о п о в „Към проблема за химнографското наследство на св. Наум Охридски“ пренесе акцента от проблематиката на изворите към въпроса за творческите изяви на Ки-

рило-Методиевия ученик. Обобщавайки резултатите от изследванията върху единствената позната творба на св. Наум – Канона за св. ап. Андрей, Г. Попов направи преглед на откритите до днес пет нейни преписа в: миней за м. септември–ноември от XIII в., Зографски манастир „Св. Георги“ (№ 88); т.нар. Братков миней от XIII в., Белградска народна библиотека (№ 647); празничен миней от първата половина на XIV в., Хлудова сбирка, Държавен исторически музей (ГИМ, Москва, № 166); празничен миней от XV в. (НБКМ, София, № 163); празничен миней от началото на XV в., Музейна сбирка, Държавен исторически музей (ГИМ, Москва, № 3473). Изучаването на Службата за св. ап. Андрей Първозвани насочва вниманието на изследователя към два важни въпроса, които той постави за обсъждане пред форума. Първият се отнася до участието на св. Наум при комплектуването на Службата и като преводач. Вторият е свързан с атрибуцията на други оригинални славянски песнопения в състава на службата за светеца. Такива са стихирите след канона. Те нямат гръцки съответствия и показват връзка с канона на лексикално и стилистично равнище. Г. Попов изказа предположение, че текстовете са част от Служба за св. ап. Андрей, създадена от св. Наум Охридски.

В доклад на тема „Пророчеството на Методий според Първото старобългарско житие на св. Наум Охридски и според чешката Кристианова легенда“ Д е с и с л а в а А т а н а с о в а припомни интересния факт за наличието на общ мотив в текстовете на двата кирило-методиевски извора и потърси обяснение за появата му. Съобщението за пророческите способности на архиепископ Методий, предрекъл гибелта на Велика Моравия, е свързващият мотив между двата паметника, възникнали на различни езици, в различно време и в различни културноисторически условия. Изключвайки напълно възможността за

генетична връзка между старобългарското житие на св. Наум и чешката Кристианова легенда, Д. Атанасова обясни съвпадението с използван и в двата случая агиографски топос, чиято роля е да внуши преимуществата и силата на християнството, като в същото време има и поучителна цел. В заключение авторката допълни, че освен като жанров похват появата на епизода с пророческите думи на Методий в старобългарската и в старочешката писмена традиция може да бъде обяснена и във връзка с реалните исторически събития, последвали разпадането на Велика Моравия.

Докладът на И л и я И л и е в „Св. Наум и Ливание Деволско“ бе посветен на проблема за употребата на топонима „Ливание Деволско“ във Второто старобългарско житие на св. Наум Охридски и в Пространното гръцко житие на светеца. В тази връзка бе засегнат въпросът за взаимните влияния между двата паметника, по който изследователите застъпват различни мнения. Като подчерта сложността на обсъждания проблем, произтичаща от липсата на безспорни доказателства за посоката на влияние (от гръцкия към българския текст или обратно), авторът посочи, че в случая целта на изследването на въпросния топоним в историческия му контекст е да се направят някои уточнения върху географията на средновековна България. И. Илиев изложи мнението си, че през Средновековието с „Ливание Деволско“ е била обозначавана гористата планинска област между южния бряг на Охридското езеро и средното течение на р. Девол, протичаща през северната част на днешната Корчанска котловина в Албания. Това заключение има определено значение и за локализирането на останките от града Девол. За да даде името си на едноименната река, а същевременно и на областта, простираща се на север до южните брегове на Охридското езеро, изчезналата

средновековна крепост трябва да се е намирала в непосредствена близост до тези два географски обекта. Така нейната локализация в най-северните части на Корчанската котловина изглежда най-логична и според автора е въпрос само на време и на археологически шанс това предположение да бъде потвърдено.

В доклада „Непроучени преписи на Канона за Въведение Богородично“ Б о й к а М и р ч е в а оповести резултатите от своето проучване на два от преписите на Канона за Въведение Богородично с анонимен акростих. Изложението бе оформено като продължение на изследванията на Стефан Кожухаров върху проблема за реконструкцията на акростиха с оглед на състава на отделните песни на Канона в различните преписи. С публикацията на текста на това химнографско произведение по преписа, запазен в Скопския миней от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ (НБКМ № 522), и направената съпоставка на началата на тропарите по три от преписите – в Скопския миней, в Драгановия миней и в миней Ф.п.І.72 от сбирката на Руската Национална библиотека в Санкт Петербург, Ст. Кожухаров (сп. *Palaeobulgarica*, 1991, № 4) поставя основите на неговото изследване. Б. Мирчева надгражда постигнатото от него с проучване на началата на други два преписа, които тя добавя към публикуваната от Кожухаров сравнителна таблица и по този начин намира мястото им във възстановяването на акростиха на канона. Това са преписите в служебен миней № 144 от сбирката на А. И. Хлудов в Държавния исторически музей в Москва и в празничен миней № 75 от сбирката на В. М. Ундошки в Руската държавна библиотека в Москва. В края на доклада си, обобщавайки резултатите от досегашните изследвания на творбата, авторката се присъедини към изказаното от Кожухаров още през 1991 г. мнение, че е назрял моментът

да бъде подготвено нейно съвременно издание по всички преписи, което да проследява пълната история на текста, възникнал през ІХ–Х в. и запазил се в ръкописите до ХVІІ в.

Докладът на А н д р е й Б о б е в „Фолклорни измерения на култа към св. Наум Охридски“ бе фокусиран върху проблематиката на съвременното състояние на култа към светеца. Засегнати бяха въпросите за разпространението, непроучената ритуалност и недостатъчната известност на достъпните текстови факти. Специално внимание бе обърнато на проблемите, свързани с произхода и историята на част от фолклорните мотиви, на липсата на надлежни етнографски и етнологички регистрации, които да дават необходимия контекст за интерпретация на фолклорния факт, на паралелите между иконографията на светеца и фактите на традиционната култура. Дискутиран бе и въпросът за историчността на наративите. Елементите на култа бяха разгледани в светлината на етнологичката концепция за религиозна проява като един от фокусите на общностната самоидентификация, особено актуална през епохата на Възраждането (за българския етнос) и през последните десетилетия (за Република Македония).

В края на първото заседание Е к а т е р и н а А н а с т а с о в а представи своя доклад „Култът към св. Кирил и Методий в Крим“, подготвен на базата на теренни проучвания по проект „Празникът на св. св. Кирил и Методий – от националното към европейското духовно пространство. История, тенденции, перспективи“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“. Обект на анализ в него бе многофункционалният характер на интерпретациите на култа към двамата братя, както и причините за неговата актуализация в различни геополитически контексти. След като направи уговорката, че в различните страни се честват различни етапи от живота и делото на

дватамата братя, Е. Анастасова посочи двете събития от техните биографии, които се ползват с особена популярност в Крим: откриването на мощите на св. Климент и пренасянето им в Рим от Кирил и Хазарската мисия. Те се честват в Херсонес Таврически (днес квартал на гр. Севастопол), скалния манастир „Св. Климент Инкермански“ в гр. Инкерман и се свързват с Караимската крепост до гр. Бахчисарай (тъй като според една от версиите етногенезисът на караимите е свързан с древните хазари). Е. Анастасова отбеляза и интересния факт, че през 2008 г. в центъра на Севастопол е издигнат паметник на светите братя. В края на изложението авторката подчерта, че светците се почитат в национален (от украинската общност) и транснационален (от българската диаспора) аспект. Според нея „митологемата св. Кирил и Методий“ е важна част от идентичността на жителите на Кримската автономна област в Украйна и е силен аргумент в геополитическия дебат Европейски съюз – Русия, извънредно актуален през 2009 г. в Украйна.

Второто заседание на конференцията започна с доклада на И в а н Ж е л е в „Животописни сведения за св. Наум от гръцки служби за него“. Авторът резюмира основните моменти от делото на Кирил и Методий и изведе задачите, които поемат за решаване техните ученици в България. В този контекст бе разгледана и дейността на св. Наум – като продължение на започнатото от светите братя. Образът на светеца бе очертан по-детайлно въз основа на известните гръцки служби от периода XI–XVIII в.: Службата за св. Климент Охридски; Службата за св. Наум и Мосхополската служба за св. Седмочисленици. В тях св. Наум е видян в различните свои прояви: като апостол (равноапостолен на Петър и Павел); като свършен монах и като проповедник на Евангелието. Ив. Желев насочи вниманието към стиха „Бог ви

възпя като Божествена четворка“ от Канона за Климент Охридски, написан от Константин Кавасила, в който той съзира отпратка към имената на Горазд, Ангеларий и Наум. Докладчикът посочи, че образът на св. Наум в анализирания произведение е обвързан с образа на българите, като се откроява в гръцките служби и с топонимите, представящи българската земя.

Докладът на Д и м о Ч е ш м е д ж и е в „Кирил и Методий в българската историческа памет“ бе посветен на въпроса за култа към двамата славянски просветители в средновековна България. За проучването му е привлечен материал от широк кръг извори от различен характер – както писмени (служби, жития, похвални слова, легенди – български и гръцки), така и стенописни. На базата на преглед на тези извори са изведени основните тенденции в развитието на средновековния български култ към Кирил и Методий. Специално внимание бе отделено на процеса на българизация на култа.

В последния доклад на конференцията „Лексиката в химнографското творчество на Климент Охридски – глотометричен профил“ Т а т я н а И л и е в а запозна присъстващите с резултатите от статистическите методи, приложени върху лексикалния материал от химнографското творчество на Климент Охридски. Анализът е извършен въз основа на рангов списък на лексемите в химнографските произведения на Климент, изготвен от авторката по речника, приложен към монографията на Стоя Попатанасова и Весна Костовска „Лексиката во поетските творби на Климент Охридски“ (Скопие, 2005, с. 64–361). Словникът на химнографските творби на старобългарския книжовник наброява общо 1813 заглавни единици в 12 222 словоупотреби. Материалът, разпределен по различни показатели, бе представен в таблици и диаграми и анализиран подробно. Въз основа на ана-

лиза бяха изтъкнати някои закономерности, обогатяващи представите ни както за индивидуалния стил на Климент Охридски, така и за особеностите на химничния жанр.

Организираните от КМНЦ при БАН тържествено честване и научна конференция, посветени на юбилейната годишнина, са свидетелство за трайността и устойчивостта на кирило-методиев-

ските традиции в съвременната българска наука и за високите постижения на българските учени в тяхното изследване. Те са ярко потвърждение за голямото значение на цялостното Кирило-Методиево дело и на делото на изтъкнатия ученик на славянските просветители св. Наум в културната история на българската държава.

*Нели Ганчева,
Кирило-Методиевски научен център – БАН*